ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА ТА БЕЗПЕКА 07.03.2025 | Микола Капітоненко

Як виживати у світі гострої конкуренції великих держав

Міжнародний порядок найближчих років цінуватиме силу. Україні та Європі доведеться глибоко переосмислювати власну безпекову політику.

З огляду на події останніх місяців, багато хто вважає, що Дональд Трамп руйнує світовий порядок, тим самим підриваючи безпеку Європи, України та Заходу. Така оцінка ґрунтується переважно на різких заявах американського президента на адресу деяких союзників, його принциповій відмові займатися роботою світового полісмена та односторонніх діях на кшталт запровадження торговельних тарифів.

Можливо, ці кроки й справді призведуть до того, що деякі правила гри в міжнародній політиці зміняться. Але зміна правил не завжди підриває безпеку – частіше вона просто змінює умови, в яких лідерам доводиться шукати шляхів її зміцнення. Ймовірно, Трамп хоче не стільки зруйнувати світовий порядок, скільки адаптувати американську стратегію до умов світу, який принципово змінився. Європі доведеться зайнятись тим самим.

Звідки береться ревізіонізм по-американськи? Якщо коротко, то із тривалого процесу перерозподілу багатства, впливу й сили у світі, в результаті якого США втратили свою гегемонію, а світ став біполярним. Піднесення Китаю, що тривало більше сорока років, зрештою повністю змінило співвідношення сил, перетворивши Піднебесну на справжню наддержаву. Трамп, як і більшість американських президентів останнього століття, сприймає міжнародну політику в термінах реалізму із його постійною конкуренцією, правом сили та поглядом на світову політику переважно як гру з нульовою сумою. Доки жодна держава не наближалась до США за рівнем могутності, стратегія залученості могла працювати. Сьогодні ж від неї потрібно відмовитись.

Справа не тільки у

Що це означає для Європи? Насамперед – потребу згадувати, як виживати у світі гострої

грошах: збільшити видатки на оборону, навіть суттєво, може виявитися недостатнім

конкуренції великих держав. Колись, наприклад, у XIX столітті, саме європейські держави задавали стандарти realpolitik. Пізніше, за холодної війни, завдяки американським гарантіям безпеки вони відбудували власні економіки та навіть стали конкурентами для США, створивши та розширивши ЄС. Але якщо Вашингтону сьогодні потрібні союзники, здатні розділити із ним ризики та витрати, Європі доведеться переглядати власні підходи до безпеки.

Справа не тільки у грошах: збільшити видатки на оборону, навіть суттєво, може виявитися недостатнім. Доведеться ще й переглядати, скажімо, роль нормативної сили ЄС; значення «європейських цінностей» та цінностей взагалі; створювати нову доктринальну основу для безпекової політики; переглядати стратегічні відносини із іншими центрами сили, такими як Китай чи Індія. Ймовірно, у світі жорсткої конкуренції великих держав така політика змушена буде стати прагматичною, а може, й до певної міри цинічною.

Нова архітектура світу яскравіше висвітлить слабкі місця Європи. Ключові з них – економіка, що програє технологічне суперництво із Китаєм та США, та процес ухвалення рішень. Без компенсації цих вад будь-яке рішення про збільшення оборонних видатків буде лише тимчасовим.

Європа має стати сильною в базовому, реалістичному сенсі. І це надскладне завдання із непередбачуваним результатом. Не тільки Трамп, але й міжнародний порядок найближчих років цінуватимуть силу. З цієї причини Вашингтону буде потрібен діалог з Москвою і після завершення гарячої фази російсько-української війни.

Україна, на жаль, опинилася в епіцентрі цих змін. Її безпека нічим не гарантована – і гарантована не може бути в принципі. Виживання і доля малих держав у міжнародному порядку, що виникає, залежить від їхньої здатності правильно оцінювати співвідношення сил та адаптуватися до наявних протиріч чи коаліції сильніших держав. В цьому сенсі мета України приєднатися до НАТО та ЄС зрозуміла, але ніколи не виглядала досяжною. Як і Європі, Україні доведеться глибоко переосмислювати власну безпекову політику.

Зростає роль Європи в українських безпекових

Сподіватися на членство в НАТО та виходити із безумовної трансатлантичної солідарності більше немає сенсу. Українські

розрахунках

підходи до безпеки мають стати більш прагматичними, як і діалог з партнерами. Зростає роль Європи в українських безпекових розрахунках.Кроки американської адміністрації створюють підстави для тактичного зближення України та ЄС, але поки немає гарантій того, що Європа, своєю чергою, підтримуватиме Україну стільки, скільки буде потрібно. Справжнім індикатором стратегічного зсуву в безпекових розрахунках може стати перспектива членства України в ЄС – хоча і, ймовірно, вже після перемир'я.

Значно ближчою стає перспектива замороження війни за рахунок інтересів України – тих, які, на думку Трампа, досягти нереалістично. В його системі координат, схоже, домовленості із Москвою виглядають значно перспективніше, ніж продовження невизначено тривалої підтримки України. Нереалістичними виглядають і американські гарантії безпеки для України, причому в будь-якій формі.

Міжнародний порядок – це сукупність правил гри, формальних і неформальних, якими керуються держави у відносинах між собою. Коли говорять про «порядок, побудований на правилах», відбувається деяка підміна понять: будь-який міжнародний порядок побудований на правилах. Навіть якщо правило лише одне: «жодні правила не працюють».

В тій версії міжнародного порядку, яка зараз змінюється, правил було значно більше. Наприклад, більшості держав було заборонено створювати ядерну зброю, заохочувалася вільна торгівля, а великі держави не воювали між собою. Частина цих правил були закріплені в міжнародних режимах, частина були неформальними, але доволі надійними домовленостями. Які, до речі, продовжують діяти. Дестабілізація світу, безсилість міжнародних організацій, зростання витрат на зброю або кількості/інтенсивності війн не обов'язково свідчать про крах міжнародного порядку.

Але коли йдеться про «порядок, заснований на правилах», часто мають на увазі особливу роль США, від яких очікують підтримки глобальної безпеки, а можливо, й справедливості.

Особливо така риторика помітна там, де на залученість, ресурси або зобов'язання США всерйоз розраховують. Наприклад, в Європі, де

звикли до надійного й відносно дешевого американського захисту; або в Україні, для якої американська допомога відіграє ключову роль у війні з Росією.

Трамп хоче змінити велику стратегію США, скоротивши рівень залученості до світових справ

При цьому США, звичайно, далеко не завжди втручались у війни на боці слабких, відстоюючи справедливість. Як і далеко не всім надавали гарантії безпеки. А спроби бути світовим полісменом часто викликали обережну реакцію або пряму критику. Але залученість США до світових справ була справді важливим, хоча й далеко не єдиним елементом міжнародного порядку.

Трамп хоче змінити велику стратегію США, скоротивши рівень цієї залученості й сконцентрувавши увагу на односторонніх діях та відносних перевагах. Він теж шукає шляхів зміцнення безпеки та посилення впливу США – можливо, навіть до відновлення колишньої гегемонії. Деякі правила можуть бути змінені в процесі або навіть порушені, але це має другорядне значення у порівнянні з інтересами національної безпеки.

Для міжнародного порядку значення таких кроків полягає в тому, що вони запускають ланцюгову реакцію, змушуючи інші впливові центри сили сучасного світу вдаватись до більш конкурентних стратегій. Ті, хто правильно зрозуміє сигнали структури, що змінюється, досягнуть успіху. Інші – програють.

Микола Капітоненко

Київ

Кандидат політичних наук Микола Капітоненко (Mykola Kapitonenko) – доцент Інституту міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, директор Центру досліджень міжнародних відносин. Член Громадської ради при Комітеті з міжнародних відносин Верховної Ради України. Редактор журналу *UA: Ukraine Analytica*, автор понад 70 наукових статей. Основна сфера інтересів – міжнародні конфлікти та зовнішня політика України.

